

תוכן העניינים

3	פרק א :	הניקוד הארצישראלי-טברני : מהותו וגלגוליו
15	פרק ב :	ניקוד ההגדה של פסח במחזור ויטרי
41	פרק ג :	טיבן של מסורות הקריאה העבריות בימי הביניים והמקורות למחקרן
49	פרק ד :	חקר מסורות הקריאה של העברית שבפי עדות ישראל
65	פרק ה :	ההגייה המסורתית של יהודי בגדאד
73	פרק ו :	כפלי-גרסה במסורותיה הלשוניות של העברית
81	פרק ז :	מסורת הקריאה הקדם-אשכנזית
95	פרק ח :	לשאלת מקורותיה של מסורת ההגייה האשכנזית
111	פרק ט :	מסורות ההגייה ושיטות הניקוד של העברית
149	פרק י :	תרומת שלמה מורג לחקר המורשה הלשונית של יהודי תימן
161	פרק יא :	חידושי לשון בפיוטי מחזורי אשכנז
185	פרק יב :	צורות לשון חכמים במסורת הקריאה האשכנזית הקדומה כהשתקפותה בניקודו של מחזור וורמייזא
221		רשימת המקומות שבהם התפרסמו המאמרים לראשונה
223		רשימת קיצורים ביבליוגרפיים
231		מפתחות
231		א. שיטות ניקוד ומסורות לשון
232		ב. חכמים וחיבורים

פרק ב

ניקוד ההגדה של פסח במחזור ויטרי (כ"י ששון 535)

מבוא

ההגדה של פסח זכתה שיתעסקו חכמים רבים בבירור נוסחאותיה, בהתהוות תוכנה, בפירוש לשונותיה, בעיטוריה וכיו"ב.

ההגדה מצויה בכתבי יד רבים, וכמה מן הקדומים והיפים שבהם יצאו לאור ממקומות גניזתם בספריות אירופה, כגון: "הגדת דארמשטאט", "הגדת סאראייבו", "הגדת קויפמן", "הגדת ראשי הציפורים", "הגדת הזהב" (כולן מן המאה הי"ד).

הואיל וניתנה הדעת, בעיקר, לחקירת ציוריהן של ההגדות האלה, זכינו שיתפרסמו בדפוס פקסימיליות, בצבעיהן המקוריים, וע"י כך נמצאו משתמרים אף ניקודיהן המיוחדים. ודבר זה, כלומר ניקוד ההגדה, עניין הוא לחוקרי הלשון העברית, שכן מזמן הוא להם חומר רב-ערך לחקר תולדות הניקוד העברי ולתולדות המבטאים העבריים בימי הביניים.

ההגדות הנדפסות האלה עוררו אותי להמשיך ולתור אחר ניקודים קדומים בהגדות שבכתבי יד אחרים, לאו דוקא מצוירים. בחיפויי הגעתי להגדה הקדומה ביותר שנכתבה באירופה, הלוא היא ההגדה במחזור ויטרי. המחזור הזה נתחבר בעיר ויטרי שבצרפת בראשית המאה הי"ב בידי שמחה בן שמואל¹ שהיה תלמידו של רש"י.² כתב היד שהיה לפניי בתצלום הוא כ"י ששון 535

¹ מחזור ויטרי, מהדורת שמעון הורוויץ, נירנבערג תרפ"ג (מהדורה מתוקנת יצאה בירושלים תשכ"ג), 1.

² ב"צ דינור, ישראל בגולה, כרך שני, ספר שישי, תל-אביב 1972, 444.

(מספרו במכון לתצלומי כתבי יד עבריים שליד בית-הספרים הלאומי הוא 9278).

ששון קובע את זמנו של כתב היד, הכתוב ביד צרפתית-אשכנזית, לאמצע המאה הי"ב.³ הניקוד מצוי בהגדה (דף קח עמ' ב – דף קטו עמ' ב) ובכמה קטעים קצרים נוספים (דף כו עמ' א'; דף לב; דף לד עמ' ב – לה עמ' ב; דף לו עמ' ב – לו עמ' א). אין לדעת, אם הניקוד הוא מעשה ידיו של הסופר או של אדם אחר, אבל אין ספק בעיניי, שאף הוא מן המאה הי"ב, שכן מצויים בו סימנים של קדמות, שכבר אין למצואם בניקוד כתבים צרפתיים ואשכנזיים מאוחרים יותר.

הואיל ובתחום מנהגות התפילה של יהודי צפון-צרפת ואשכנז⁴ מועטים הם למדיי מחזורים והגדות מנוקדים מן המאה הי"ב (אין בידינו ידיעות על כתבי יד מנוקדים קודם לכן), עשוי העיון בהגדת ויטרי להעשיר את ידיעותינו במה שנוגע לתקופת הראשית של פעולת הנקדנים הפרנקו-גרמנים, בימים שטרם השתלטה באירופה הצפון-מערבית שיטת הניקוד הטברנית המסורתית, ובמה שנוגע להגייה הסגולית של העברית שרווחה שם,⁵ כשעדיין לא נצמחה בפי היהודים האלה ההגייה האשכנזית המאוחרת (במאה הי"ד לערך), כפי שהיא מוכרת לנו כיום.

ועוד זאת: הטקסט הקצר של ההגדה מעמיד כמה צורות של לשון-חז"ל, שביור ניקודן ע"פ כתב יד קדום כשלנו יש בו כדי לתרום משהו להכרת מסורת לשון חז"ל בענייני תצורת מלים, במקומותיו ובזמנו של המנקד.

³ D.S. Sassoon, (Ohel Dawid), *Hebrew and Samaritan Manuscripts*, Oxford 1932, p. 311

⁴ מנהג התפילה של יהודי צפון-צרפת נחשב אחד מן הצורות הקדומות של מנהג אשכנז. ר' ד' גולדשמידט, מחזור לימים הנוראים, א, ירושלים תש"ל, מבוא, עמ' יג.

⁵ החל מתקופת ההתיישבות החדשה של היהודים באירופה הצפון-מערבית בשלהי האלף הראשון לספירה נחשבים יהודי אשכנז, במיוחד בגלילות הרינוס, והיהודים בצפון-צרפת כחטיבה אחת מבחינת חיי הרוח והתרבות. ראה אורבך, בעלי התוספות, 5, 141. אף מבחינת מסורת הקריאה שלהם ראויים הם להיחשב כחטיבה בעלת ייחוד עצמי (ר' להלן 15.2).

Table of Contents

Chapter 1:	The Palestino-Tiberian Vocalization	3
Chapter 2:	The Vocalization of the Passover Haggada in Mahzor Vitry	15
Chapter 3:	The Sources of the Hebrew Reading Traditions in the Middle Ages	41
Chapter 4:	The Research of Oral Reading Traditions of Hebrew	49
Chapter 5:	The Hebrew Reading Traditions of the Baghdadi Community	65
Chapter 6:	Doublets in the Language Traditions of Hebrew	73
Chapter 7:	The Pre-Ashkenazi Reading Tradition	81
Chapter 8:	The Sources of Ashkenazi Reading Tradition	95
Chapter 9:	Vocalization Systems and Pronunciation Traditions of Hebrew	111
Chapter 10:	The Contribution of Prof. Shlomo Morag to the Study of the Hebrew Language Heritage of the Yemenite Jews	149
Chapter 11:	Neologisms in the Piyyutim of the Ashkenazi Mahzorim	161
Chapter 12:	Post-Biblical Forms in the Ashkenazi Tradition as Reflected by the Vocalization of the Worms Mahzor	185
	First Publication of Studies	221
	List of Abbreviations	223
	Indexes	231